

УДК 883-3.06

ЛЮДИНА НА ВІСТРІ ІСТОРІЇ (ЗА РОМАНОМ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО "ТИСЯЧОЛІТНІЙ МИКОЛАЙ")

Жифарська І.О., студентка, Хом'як Т.В., к. філол. н., доцент.

Запорізький державний університет

У цьому дослідженні за матеріалами роману Павла Загребельного "Тисячолітній Миколай" зроблено спробу розв'язати вічну проблему взаємозв'язку особистості й історії, яка є, на нашу думку, завжди однією з найгостріших. Наукова робота є актуальною, бо доведено, що людина й суспільство пов'язані між собою, вони створюють конкретний проміжок часу історії, а потім ці проміжки утворюють цілісну систему, що формує етнокод усієї української нації. У дослідженні показаний величезний життєвий та історичний матеріал, який у романі пропущений через свідомість однієї людини, яка є всезагалом, водночас й індивідуумом, що перебуває на вістрі історії: залежить від неї, але і є її творцем.

Ключові слова: людина, історія, життя, вічність.

Жифарская И.А. Хомяк Т.В. ЧЕЛОВЕК НА ОСТРИЕ ИСТОРИИ (ПО РОМАНУ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ТЫСЯЧЕЛЕТНИЙ НИКОЛАЙ»)/ Запорожский государственный университет, Украина.

В этом исследовании по материалам романа Павла Загребельного «Тысячелетний Николай» сделана попытка решить вечную проблему взаимосвязи личности и истории, которая является, по нашему мнению, всегда одной из самых значительных. Научная работа является актуальной, так как доказано, что человек и общество связаны между собой, они создают конкретный промежуток времени истории, а потом эти промежутки создают целостную систему, формирующую этнокод всей украинской нации. В исследовании показан огромный жизненный и исторический материал, пропущенный в романе через сознание одного человека, который является вселенной, одновременно и индивидуумом, он же находится на острие истории: зависит от нее и в тоже время является ее создателем.

Ключевые слова: человек, история, жизнь, вечность.

Zhyfarska I.O Homjak T.W. UMAN ON THE TOP THE HISTORY (ON THE NOVEL BY PAVLO ZAHREBELNY "TYSYACHOLITNY MYCKOLAY") / Zaporizhzhya state university, Ukraine.

This scientific work is based on the novel by Pavlo Zahrebelny "Tysyacholitny Myckolay", in which we raise the eternal problem of correlation between the man and the history, and we suppose it is very actual nowadays. It is proved that the man and society are connected with each other and they both make the intermediate level of history, but than all these levels create the whole system, which forms the ethnocode of the ukrainian nation. This work shows us the greatest man's life experience and historical events of the novel through the consciousness of the main hero, which is concerned as a personality but at the same time he is a man of eternity.

Key words: human, history, life, for a long time.

*Ми трагічні люди, живемо серед
цинічних політиків, у цинічну епоху, у
цинічному світі.*

П.Загребельний.

У сучасній філософії, як і в літературознавстві, проблема взаємозв'язку особистості й історії є однією з найгостріших проблем. Величезні зрушення нашої епохи призвели до кардинальної зміни становища людини в суспільстві та в історичному процесі загалом, до зростання цінності свободи, потреби і необхідності вільного вибору своєї долі й, разом із тим, до більшої проблематичності та ризикованості такого вибору. Через світові війни, революції, тоталітарні режими та інші соціальні катаклізми, через загрозу всесвітньої воєнної катастрофи, екологічної кризи, через суперечності науково-технічного прогресу народжується нова епоха, нова цивілізація з принципово іншим типом соціальних зв'язків. Це потребує нового розв'язання "вічної" проблеми — чи в змозі індивід бути володарем своєї долі, чи може він створити сам себе і своє життя?

У кожній епосі є свої проблеми, що і показав письменник. Чи то первісне міфологізоване суспільство, чи то країна світлих мрій про всесвітню комуну.

У романі "Тисячолітній Миколай" П. Загребельний і показує, як пов'язані між собою людина і суспільство, як вони створюють конкретний проміжок часу історії, як потім ці проміжки утворюють

цілісну систему, що формує етнокод усієї української нації. Людина — історія. Замкнене коло. **“В кінці моєму — мій початок. Я загораюсь від своїх тисячолітніх початків, як вогонь від вогню ...,”** — так сказав у творі Миколай.

У цьому творі умовна, майже фантастична конструкція. Всі події роману відбуваються з людиною, яка живе тисячу років. Роман охоплює величезний відтинок історії — з часів Володимира і до перебудови. Герой стає свідком і учасником подій доби Богдана Хмельницького, Переяславської ради, переживає голод 33-го. Далі — війна, події в Західній Німеччині, повернення героя додому і його життя в мирний час. Паралельно подано сюжетну лінію брата головного героя, який несподівано для себе самого зробив карколомну кар’єру і виріс із селянського хлопця до одного з керівників республіки. Почалося все з того, що в шкільному драмгуртку він виконував роль Леніна у п’єсі Корнійчука “Правда”...

Прикметною властивістю для твору є брак зовнішніх ознак часу. Для героїв він — безперервний рух, що існує, як вічність. Слова Миколая підтверджують це: **“Моя розповідь — це спогади спогадів, які в свою чергу теж були спогадами спогадів, і так до безмежних глибин, до коренів, до пракоренів ... Час рухається тільки “від” і “до”, тобто між двома кінечностями”**. Цей хронотоп можна було б назвати силою, яка зникає і з’являється, діє то грізно, а то тихо й незримо.

Експозиція роману затримана. Повідомивши про смерть брата Миколи — Марка (20 ст.), П.Загребельний повертається до більш-менш хронологічної оповіді, інколи відступаючи, але знову звертаючись до послідовності.

Відлік автор починає з доби Київської Русі. Це похід до Царгорода дружини князя, де були й брати, звідки привезли не лише нову жону Володимирові, а й нову віру. П. Загребельний намагається осмислити цю, дійсно, проблему. Адже ніхто тоді не думав, що змінювати Бога, віру — це змінювати душі. А хіба це так просто? **“Вчора один /Бог/, а сьогодні — зовсім інший. Як дім перебудований. Та тільки як же в ньому жити?”** І це правда. Володимир повелів звалити ідолів, порубати, попалити. А Перуна — прив’язати до кінського хвоста і волочити згори узвозом до Ручая, б’ючи “жезлами”. Як швидко змінюються погляди людей. Точніше, князя. Хіба цей випадок не віддзеркалився з точністю до найменших деталей у сучасність. Хіба не з такою несамовитістю зносили бюст Сталіна. Але про це трішки пізніше. А поки що навіть печеніги “покрадьки стежили за княжими посланцями ...”, що з такою несамовитістю топтали бога, якому ще вчора поклонялися”.

Та були такі, що не скорилися князевим вимогам, не пішли на хрещення. Такою була Назимка /кохана Сміянка — Миколая/ та її сім’я, що покинули домівку і втекли в степ. Але нове житло було спалене княжою дружиною, серед якої був брат Несміян ...

Що ж принесла нова віра? Вона ввірвалася в душу і намагається витіснити стару. А хіба ж людина так просто піддається! **“Вона починає жити розполовинено, вклоняється богові новому, не забуваючи й про старих. І згодом ця боротьба кінчається тим, що дві великі сили мовби взаємно знищуються, людина стає вільною від них, але з порожнечою в душі, а без бога в душі скільки можна прожити?”**

Бог у Загребельного в душі. Це щирість і відповідальність перед історією, перед людством: **„Що за користь людині, коли здобуде весь світ, а занепасть душу свою?(Марк, 8, 36.)”**

Перший розділ роману закінчується розмовою братів у 20 столітті — ніби відлуння тогочасної дійсності. Вже перейменований Володимиром Марко називає себе й подібних собі слугами народу. На що Миколай відповів: “Ти гірший за смерда!” Смерди, на його думку, були й то кращі. Їх усі товкли, проте вони міцно трималися за землю. А де ж той народ, слугою якого він є? Де історія? “Розсмикали, перепаскудили, затоптали в бруд.” А над усім цим — страх. Безплотний страх. Слово „смерд”, що означало суспільний стан, стало називним і живе досі. Варто подивитися навколо. Навіть про черговий портрет чергової безликої над столом що вони можуть сказати?

По-перше, нічого казати про них, а по-друге, ніхто й не знає нічого.

Пізно приходить каяття. Але і Марко зрозумів це, коли з’їздив на відпочинок до Угорщини /розділ „Козак”/. Там зацікавилися історією України. Але що міг відповісти цей представник Української республіки? Що він і йому подібні знає? Їхніми університетами є засідання і наради, знаряддя праці є телефон. Зацікавившись після повернення історією України, Марко просить принести йому відповідні книжки. Перед ним — історія Української РСР. Дивно, адже князі й гетьмани — це не Українська РСР. Таке враження, що соціалістична республіка існує вічно. На жаль, із таких книг нічого не можна довідатися про несоціалістичну Україну. Миколай радить Маркові почитати праці Аркаса, Грушевського, якого згодом проголосили буржуазним націоналістом, якого було забуто, затоптано і викинуто з пам’яті. Але це було несправедливо.

Україна здавна відзначалася „благодатною дією світла вченості”. Прямуючи до Москви, грецькі ієрархи брали з собою українських монахів, про вченість яких слава ходила ще з часів Петра Могили. Москва потребувала таких людей, що знають давні мови, для виправлення богослужбних книг, для навчання

риторики. Багато запрошувалось півчих із Києва. Тобто Україна утверджувалась там словом нашим і думкою, книгою і співом. **„Київська книга завойовувала Москву без гарматної стрілянини, тихо, мирно, але всевладно”**. Коли ми говорили про „відтік мізків” нині на Захід /вже 6,5 тис. вчених НАНУ там !/, то тоді це було зроблено свавільно. І Андрусівське перемир'я, що розрубало Україну, й досі їх кровоточить. [4,61]

Але Росія відповіла зовсім іншим. Прагнучи звільнитися від шляхетського гніту за допомогою військового союзника, Богдан Хмельницький потрапив під ще більший гніт. Без згоди самої церкви Київської, що вже 7 віків перебувала під благословенням патріарха Константинопольського, її передано під зверхність патріарха Московського. Миколай теж виправляє старі книжки в Москві. Але він впевнений, що, виправляючи книжки, перейдемо до виправлення людей, тоді цілих епох. Герой закликає „не правити книжок”, берегти їх, бо вони як люди. У них свій біль, горе, погроза і любов своя. Згадує Миколай, коли ще був дружинником князя, як привезли нову віру — світу розполовиненого, душ роздвоєних. Говорити мали не те, що в думці, а що велено жорстокими канонами. **„Тисяча років двосудушності!”**

Здається, лише недавно „роздвоїли” душі людям, потроху почали вони звикати, та ось — 20-ті роки 20 століття. Щойно скинули Перуна, та й взялися за скидання хреста. Комсомольці з щасливим реготом скидували дзвони з церкви. Земля здригалася від падіння. А разом із тим здригалися серця в людей. **„Сьогодні прийшли по бога, а завтра прийдуть і по людей!”** Занадто змін для людей. Протягом тисячоліть формуються в них якісь погляди, світогляд, принципи. Здається, їх так просто не змieniш. Це не одяг, який можна змінювати залежно від настрою. А це душа, яку ми не викинемо і не поміняємо.

У розділі „Гайдамака” — 30-ті роки: „буксири”, арешти, голод.

Голод 1933-го р. ... Скільки лиха він приніс! Цей штучний голод, організований більшовицьким апаратом для знищення української нації, ще довго відлунюватиме в згадках. Для виконання планів заготівель нехтували людьми, їхніми життями ...

Їли все, що можна /а чи й багато його було/ — курай, лободу, стрючки з акації, коріння з глоду. Миші й ті повмирали. Зерно позабирали все: держава краще збереже для посіву. Та воно гнило, гнило. А люди вмирали. А собаки влаштували над їхніми трупами „страшні банкети”. Діда Миколу Федоровича відправили у Таврію продати машинку для шиття, щоб заробити трохи грошей. Та не судилося повернутися. Головний герой теж Микола Федорович. Він вважає себе наче продовженням діда. „Коли пішов у безвість дід, то, може, пішов і я”. Цей безперервний розвиток. Така собі циклічність життя, кожна ланка якого пов'язана і відповідальна перед іншою. Іронією долі загинув батько Миколи. Він захищав соціалістичну власність — горілку, що тонула разом з перекинутим у ставок возом. Так він, загинувши героєм, врятувався від приготовленого для нього „звання ворога народу”. Він був головою колгоспу. Та замість розкуркулення селян він усіх їх об'єднав у созі для виконання роботи. Мабуть, це й не могло сподобатись владі. Федір напередодні голоду для прикладу іншим все майже повиносив із хати. Погрожував повикидати всі ікони ... Та його належно не оцінили.

З філософських позицій П. Загребельний роздумує над функцією держави. Вона постає в його творі не тільки спільністю історично об'єднаних людей, а і дійовою особою, яка є символом збагачення одних і зубожіння інших, яких значно більше. Ця держава тримає людей в атмосфері сірководню. Письменник не раз підкреслює, що під тиском тоталітарної культури всі стали однакові, сірі, неначе загипнотизовані. Маса прагнула до свободи, але втратила її, бо пішла за деформованим сурогатом.

Розширити цей аспект допомагає фраза „полювання на хлястики”, яка є не просто лаконічним висловом, а символом долі всього народу. Цей аспект збагнув простий солдат Михно Гаврило Панасович і, подолавши страх, визнав : **„Наш народ отой хлястик і є. Ми всі тільки хлястики на шинелі вождя. Невидимі, непримітні і, власне, й не потрібні. І що вмирали в 33-му — хлястики. І мільйони вбитих на війні — хлястики. І оці, що тут розсипалися по Німеччині, теж хлястики. А ми на них полюємо. Полювання на хлястики.”** Якщо екстраполювати цей образ на роман П. Загребельного, то можна виразно простежити, як помітний цей символ, що свідчить про незахищеність людини, її безпорадність перед сильними світу цього: й у часи Київської Русі, і в середньовіччя, і навіть сьогодні, коли, здавалося б, здійснилася багатовікова мрія — мати власну державу, людина продовжує залишатися хлястиком на шинелі чергового вождя; і не важливо, має він кавказьку зовнішність чи респектабельний вигляд сучасного європейця, — йде „полювання на хлястики”, що триває вже тисячу літ. [1]

Розділ „Полювання на хлястики” — про „людоловів” повоєнної пори в Європі. Дія відбувається в Західній Німеччині. Війна закінчилася. Взятих у полон під час війни треба репатріювати. Та не хочеться людям повертатися до Радянського Союзу з американської зони окупації, яка пізніше стала зоною окупації Британії. Вони теж так просто не хотіли віддавати людей. А повертатися на батьківщину люди боялися, адже їх вважали зрадниками народу. Репатріювали й односельчанку Миколи Оксану, яку німці забрали на виснажливі роботи. Після зустрічі тут, у Німеччині, Оксана стає великим коханням для Миколи, тією світлою вірою та надією.

Усе в душі у Миколи (вже військового Радянської Армії) перетрушується, коли прийшов наказ від самого Сталіна встановити пам'ятники, увінчати пам'ять тих, кого ще вчора вважали зрадниками. “В день страшного суду мертві встануть і підуть судити живих. Може, цей похід уже почався”. Але який би високий пам'ятник не спорудили, то й того було б не досить для спокути гріхів і розливої крові.

Справедлива війна закінчилась, а несправедлива триває. Триває полювання. Із Німеччини переманили й дослідника — конструктора системи управління ракетою ФАУ-2, за яким ганялися всі союзницькі розвідки. Це пошуки дружини академіка Лисенка, яка втекла з німцем, насильно вивозять громадян СРСР, щоб не залишатися на чужій території... Вічне бажання полювати.

США скинули на Хіросиму і Нагасакі атомну бомбу. Вона вбила не лише все суще, а й сам час. Із цією бомбою час втратив свою протяжність у майбуття, усі мрії, надії. Залишилося минуле. Ми вимушені повернутися у відмерлі часи, часи історії. А між цим усім — пуста, яку ми зможемо заповнити, як влучно підмітив П. Загребельний, лише відчаєм. Випробування бомби успішне. Війна наче остаточно закінчена. А Сталін відразу дає завдання пришвидшити роботи в ядерній галузі. З якою метою? Чи не для того ж, мабуть, щоб і самим колись її випробувати? Замкнене коло історії.

Війна. Як вогняний досвід персонажів, як причина чи наслідок неймовірних зигзагів біографій, як драматизм людських стосунків, як духовна велич і як духовне каліцтво, як деградація і крах індивідуума і як перемога над собою й недолею — проходить вона у творі. Скільки ж довелося побачити Миколаю за роки війни несправедливості, скільки підлості та підступництва, підлабузництва і брехні. Але завжди він залишався справжнім комуністом, захисником ідей соціалізму. Та його погляди залишалися стабільними лише до деякого часу.

Після повернення до рідного села Миколай бачить жахливу картину спустошення. Мати з Марком живуть у землянці. Колгосп ніяких заходів не вживає щодо розбудови повоєнного села.

А руки, руки матері! Це “вже й ... взагалі не людські руки, а мовби якісь доісторичні знаряддя для праці”. Так із жінок, цих берегинь домашнього вогнища, познушалася війна. Вони та діти — єдині, хто залишився в селі. І ще ті, хто міг око собі виколоти, аби не піти на війну, відсидітись у затишку, поки найсміливіші рятують країну.

Тепер, слухаючи гіркі мамині скарги, дивлячись на голі стіни землянки, Миколі відкрилася справжня суть “корінних інтересів”, про які часто доводилося чути йому. Золота луска обсіпалася з душі, все “здрігнулося, обурилося, збунтувалося” в ньому. Але це лише початок тих розчарувань, які чекають на нього.

Вступивши до сільськогосподарського інституту, зближується з професором Черкасом. Це людина, якій закидали вейсманізм — морганізм. Це був розумний, гідний свого звання вчений. Він зумів зібрати величезну бібліотеку з найціннішими творами. Але через передові погляди та через “небезпечність” він мусив залишити роботу. Так вийшло і з Миколаєм. Його привселюдно оббрехав Сирота. Це нещасний трійчник, зрадник, що через своє прислужництво вибився в люди, став чи не одним із перших у лавах компартії інституту. Чи завжди так буде, що чинопоклонництво, підлабузництво перемагатимуть. Може так, а може й ні. Не без допомоги добрих людей Миколай знову зустрічається із професором. Тепер на агростанції. Тут вони разом працюватимуть.

Дивна доля в агростанції. Спочатку мала назву “Половецький степ”. А 1938 року перейменувалася в агростанцію ім. Й.В.Сталіна. Після ж розвінчення культу Сталіна бюст його, встановлений біля станції, було знесено. Як колись Перуна. Як колись хрести і дзвони.

Загребельний засуджує всю партійно-бюрократичну систему. Скільки ж вона душ покалічила! І не лише душ. Навіть тоді, коли люди хотіли навіки поєднатися у шлюбі / так, як належить, — чисто, щиро, із Богом у свідках/, їм не вдавалося цього. Настільки все було профанізовано, спрощено. Яскрава свайба замінялася невиразним весіллям. “Одружувалися не хлопці й дівчата, а трактористи й ланкові, пастухи й свинарки”.

Через те що головний лікар, хоч і бездарна, є секретарем лікарняної комуністичної організації, її не можуть позбавити роботи. Наслідком цього є смерть дружини Миколая Оксани разом із ненародженою дитиною. Це жахливо! Через чиюсь посаду хтось має поплатитися життям. Хто дав їй право забирати його?

Багато переслідувань зазнали письменники, науковці. А їх провина полягала лише в тому, що кожен із них хотів відійти від встановлених рамок, вийти за межі марксистсько-ленінської теорії хай то у творенні вірша чи в поглядах на те, як розвивається рослина. Вони хотіли внести власне розуміння. А індивідуальна думка, як знаємо, не визнавалася.

“В історії роздуваємо незначне, все важливе замовчуємо. Торжествує посередність та нікчемність, яка скрупульозно вилічує чужі гріхи й злочини при цілковитому замовчуванні злочинів власних. Ми звикли до дрібненької брехні, до самообману, який маскуємо високою метою.” Саме це, вважає П.

Загребельний, і є одним із найстрашніших різновидів самогубства всього народу. “Заборони на все й на цінність найвищу — людську думку. Зникли вільні роздуми, ніхто не мав права говорити від себе, дозволялося тільки “від імені” і “за дорученням”.

Тоталітарне суспільство не розмежовує колектив і натовп. Такий колективізм охоплював усе: і державне керівництво, і науку, і виховання дітей, а сумнозвісний колективний обробіток землі, за словами письменника, “поставив нас над прірвою перманентного голоду”. Звідси — ще один висновок письменника: “соціалізм — це черга”. У цьому суть цієї квазірелігії. У таку чергу поставив людей ще Ленін, назвавши свою програмову статтю “Чергові завдання радянської влади”. Черга проникла в усі сфери суспільного життя: від стояння в магазинах за горілкою і сірниками до вступу в КПРС. Ще більше — республіканські й обласні компартійні керівництва в 1937-1938рр. Стояли в черзі перед Сталіним за “милостивим дозволом на додаткові ліміти першої категорії”, цебто для збільшення числа людей, рокованих на смерть. Гвалтування правди на всіх рівнях і вимірах аж до планетарного масштабу охопило все наше життя, формуючи “людину — авоську” (О. Гончар)[2.2].

Український народ *“нагадує бджолу, в якій постійно забирають назбираний нею мед. Вічний грабунок. Але в нас пограбували... цілі століття відразу! Тисячолітня бджола і вічний грабунок”*. Як можна було дозволити знімати гумус — верхній шар у кілька сантиметрів — і вивозити до Східної Пруссії. А забрали в нас найкоштовніший скарб — нашу землю.

Марко-школяр, цитуючи свого “вчителя”, сказав: “Земля — це прокляття. А людина біля неї — у вічному рабстві. А соціалізм, як сказали класики, це перехід із царства необхідності в царство свободи”. Та хотілося спитати Миколаю, хто ж його у тому царстві годуватиме. Люди вперто продовжували працювати на своїй землі, може, сподіваючись зростити і щасливу долю.

Небезпідставно П. Загребельний стверджує, що українців ще від самого народження кинуту *“хоч і на землю щедрі і прекрасні, та в одночас і на трагічні розпуття історії, де звідусіль загрози й небезпеки... Вся історія роздerta, розпахана, порубана й посічена”*. Спочатку князі вибудовували держави, а наступного дня їх руйнували, пороздававши родичам. Припнуте татарським арканом, козацтво “з тугою дивилося, як наповзає на родючі степи чуже панство. А гетьмани готові були запродатися”. І Хмельниччина, мазепівщина стають зараз золотим сном. Та ми мали творити цивілізацію в бездержавності. Це була хліборобська цивілізація “з пшеницею..., з хрущами над вишнями..., сотнями тисяч чи не найкращих у світі пісень, ... з писанками й рушниками, з барвистим, як райський вертоград, світом, з майже неземною тугою і нещастям, що сяє до самого неба”. Та Сталін знищив хліборобську цивілізацію, давши камінь замість хліба, пустелю на місці квітучого саду.

Образ маски дістає розлогі тлумачення в романі. Маска — це символ епохи, атрибут суспільства, в якому вона прикриває «державну» політику, що нав’язується всім. Наприклад, про одного з героїв письменник пише: “Марко хапливо міняв маски, не знаючи, яку саме вибрати: гнів, погрозу, обурення, нехтіть, вибрав керівну зверхність”. Змальовуючи обстановку після хрещення русичів, письменник підкреслює: *“У Києві додалося жорстокості з новим богом, а в людях народилися лицемірство і двоєдушність. Кожен мав тепер дві маски — святкову і буденну, — одну натягав у себе вдома, іншу — носив на вулицю, до церкви, до князя; два лиця, два одяги, дві справи, два настрої ходили в наше життя, — київське і царгородське.”*

Естетику маски поглиблюють роздуми письменника про суспільство, державу. Прозаїк у “Тисячолітньому Миколаї” звернув увагу на процеси спустошення, переродження людських душ. У слова професора Черкаса автор вкладав думки не тільки народу, а й і свої власні: “Пересобачене, перекалічене життя. Тим, хто одержав або вирвав собі зубами маску, жилося легко і безжурно, вони не журилися своєю нікчемністю і непотрібністю, вважали себе сіллю землі, цвітом народу, гордістю держави, а все те, що звалося народом, жило в незгодах, в смутку, і ждало з моря погоди”.

Протиставлення світогляду Миколи і Марка відбувається на рівні житейської народної мудрості, яка акумулює в собі естетичну енергію. Зіставлення показує, що визначальним для П. Загребельного є душевний порух героя. Сам прозаїк не раз це підкреслював: “Зовні ми /брати/ майже схожі: зріст, очі, голоси. Одягнені ми теж однаково: костюми з дорогої матерії, модні черевики, напрасовані білі сорочки. Тільки в мене /Миколая/ все трохи не таке: незграбне пошиття, неоковирніше сидить на мені, скоує всі мої рухи ... А брат розкутий, мов весняні води. В його кожному порусі — свобода, аристократизм, вишуканість і якийсь особливий, сказати б, полиск. Чом воно так?” [1]

Образ Марка тісно пов’язаний із смертю героя — як у духовному плані, так і у фізичному, та і з безособовістю, яка повсякчас присутня в поведінці керівника. Недарма ж і у віці Марка можна спостерігати невідповідність. Якщо за доби Київської Русі він є старшим братом, то після голодомору 33-го він народжується наче заново і є меншим братом Миколая. Думається, що це історія дала ще один шанс. Головне не втратити цей подарунок для оновлення і гідно його використати.

Несподівана трагедія стає відплатою мертвих предків за нешанобливе ставлення до їхньої пам'яті: “Брат досить зневажливо відгукувався про предків ... Я казав братові: “Мовчи про предків! Могили здригаються від вашої так званої діяльності “на благо!” Що ти зробив на цій землі? Чим похвалишся? Роллю Леніна в п'єсі Корнійчука? Що залишиш по собі? Сахару?”

Амбівалентність контексту доводить, що смерть передбачає часткове розкриття “провини”[3,63]

Є щось особливе в тому, що Павло Загребельний у прозі кінця 80-х — 1-ї половини 90-х років використовує образ - символ води. Мабуть, майстра вабила та незглибимість, яка вгадується за цим символічним художнім засобом. Звідси — і прагнення реалізувати все нові та нові значення цього символу.

Загальновідомо, що вода — це наповнювач світу ще до створення Землі й Сонця. За всіма міфами народів, саме вона утворює небесне склепіння. Окрім того, мабуть, всім знайомий міф про те, що земний диск тримають три морські кити. Стає зрозумілим, що образ води надзвичайно багатогранний. Символічність цього образу стає посередником для розуміння чогось більшого, незбагненого. Оскільки вода — посередник між білим світом і світом померлих, то вона причетна до вічності, а відтак може передбачити майбутнє. Цікавим дається народження Миколая. Прозаїк відразу наголошує на цьому факті, синтаксично виділяючи його:

“Дзеркалами для мене була вода.
Я народився над великою водою.”

Даний уривок символізує не тільки рух, плинність, а й оновлення, очищення, одухотворення героя. Відомо, що вода увійшла в підсвідомість людей як образ Праматері, як всеплодюща сила. [1].

У нашій історії були різні періоди, а вони залежали від того, чи “переважали смерди, панували козаки, мстилися гайдамаки.” За переконанням письменника, “сьогодні торжествує смерд.” Як психологічний та історичний тип, він претендує і може обіймати різні посади (голови колгоспу, директора заводу, банкіра, міністра, народного депутата). Представники цього типу завжди “мовчали, згідливо нагинали свої шії.” Усе проходить перед очима героя як історія багатостраждального народу. І знову — смерди, вже номенклатурно — партійні, смерди від науки, всі ці пиріжкоїди, коньякохльоби, ікронаминачі. Монументальна постать професора Черкаса вивищена, а доля брата Миколая — то шлях вознесення — деградації нашого українського хлопця. [4,61]

Сповідь, полеміка, диспут, філософські узагальнення, людські рефлексії — все на тлі епохальних подій, усе в динаміці. Величезний життєвий та історичний матеріал пропущений через свідомість однієї людини, суб'єктивовано аж до свавільності. Тут місце і виправданям, і звинуваченням — і собі, і всім.

Образ Миколая є наче уособленням всієї історії людства. Представивши в одній людині відтинок у тисячу років, П. Загребельний досяг великої психологізації. Миколай сам переживає кожний порух, кожну зміну в історії. Він є тією людиною-абсолютом, всезагалом, водночас й індивідуумом, що перебуває на вістрі історії: залежить від неї і водночас є її творцем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпиталь А. Тисячолітній Загребельний // Слово і час. — 1999. — № 8. — С. 60 — 61.
2. Галич О., Нестерук С. Символіка прози П. Загребельного ... // Вітчизна. — 1999. — № 5-6.- С. 68.
3. Гринів О. Творення храму душі за торжества смердів // Молодь України. — 13.06.2000. — С. 2.
4. Нестерук С. Образи — символи в творчості Павла Загребельного // Слово і час. — 1999. — № 8. — С. 63.